

Ryszard Gansiniec, *Notatki lwowskie: 1944-1946*, red. Radość Gansiniec, Krzysztof Królczyk, wyd. 2 uzupełnione, Warszawa 2020, ss. 421

Ryszard Gansiniec, *Notatki lwowskie: 1944-1946*, ed. Radość Gansiniec, Krzysztof Królczyk, second edition, completed, Warszawa 2020, pp. 421

RECENZJE

Wszystkie zaszczyty, które otrzymujemy za życia, są nam pożyczone na pewien czas: na nasz urząd czyha niecierpliwy następca, orderzy noszą nam na poduszce aż do skraju grobu, potem rodzina odsyła je do Kapituły orderów, która je przypina na piersi innych: klepsydra je wylicza, lecz już nekrolog się streszcza, a biografia je przemilcza jako błyskotki bardzo drugorzędne. Nie one więc stanowią o wartości naszej... Drogę do nieśmiertelności wskazał nam Horacy: sami mamy wznieść ów pomnik, który ma przetrwać wieki. Musi to być czyn wielki, śmiały, piękny. Nie wolno nam zrażać się krytyką, zawiścią i nienawiścią¹.

RYSZARD GANSINIEC
UNIwersytet JANA KAZIMIERZA
WE LWOWIE
LWÓW
OKUPACJA SOWIECKA

RYSZARD GANSINIEC
UNIVERSITY OF JAN KAZIMIERZ
(LVIV)
LVIV
SOVIET OCCUPATION

¹ R. Gansiniec, *Exegi Monumentum*, „Filomata” 1937, nr 91, s. 442.

Abstrakt

Po zajęciu Lwowa przez Armię Czerwoną w lipcu 1944 r. rozpoczyna się ponowny proces sowietyzacji zajętego terenu oraz walka z wszelkimi przejawami polskości miasta. Mimo prześladowań i trudności Ryszard Gansiniec – wybitny filolog klasyczny, profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie – postanawia pozostać w mieście, licząc na pozostanie Lwowa w granicach Polski. W okresie 1944–1946 pisze dziennik w formie listów adresowanych do swojej żony. *Notatki lwowskie 1944–1946* to wyjątkowe świadectwo przemijania polskości miasta widziane oczami naukowca. Celem artykułu jest przedstawienie postaci prof. Ryszarda Gansinca i omówienie drugiego wydania *Notatek lwowskich 1944–1946* (2020).

Abstract

After the occupation of Lviv by the Red Army in July 1944, the process of sovietization of the occupied area begins again and the fight against all manifestations of the Polishness of the city begins. Despite persecution and difficulties, Ryszard Gansiniec – an outstanding classical philologist, professor at the Jan Kazimierz University in Lviv, decides to stay in Lviv, hoping that the city will remain within Poland. In the period 1944–1946 he wrote a diary in the form of letters addressed to his wife. *Notatki lwowskie 1944–1946* are a unique testimony to the passing of Polishness of the city seen through the eyes of a scientist. The aim of the article is to present the figure of prof. Ryszard Gansiniec and an overview of the second edition of book *Notatki lwowskie 1944–1946* (2020).

Notatki lwowskie 1944–1946 – napisane w formie dziennika-listów adresowanych do swojej żony Zofii przez prof. Ryszarda Gansinca (1888–1958), filologa klasycznego, profesora Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (UJK) to unikatowy obraz zmian zachodzących we Lwowie po ponownym wkroczeniu Armii Czerwonej do miasta 26 lipca 1944 r². Listy stanowią wyjątkowe świadectwo wszelkich aspektów życia codziennego lwowian, zwłaszcza inteligencji. Opublikowane w całości po raz pierwszy w 1995 r. w nakładzie 1 tys. egzemplarzy *Notatki* stały się bestsellerem³. Dziś są trudno dostępnym wydawnictwem zarówno w antykwariatach, jak i na aukcjach internetowych⁴.

² L. Węgierski, *W lwowskiej Armii Krajowej*, Warszawa 1989, s. 237.

³ R. Gansiniec, *Notatki lwowskie (1944–1946)*, Wrocław 1995. Warto odnotować, że maszynopis *Notatek* w 1993 r. został wyróżniony w konkursie „Kresy Wschodnie pod okupacjami 1939–1945” zorganizowanym przez Archiwum Wschodnie i Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk.

⁴ Fragmenty *Notatek* ukazywały się także m.in. w dolnośląskich periodykach oraz biuletynie Ośrodka KARTA. Zob. R. Gansiniec, *Notatki lwowskie 1946*, „Odra” 1989, nr 6, s. 93–96; *idem*, *Notatki lwowskie 1944–1946*, „Krynica” 1995, nr 6, s. 10–12; *idem*, *Notatki lwowskie 1944–1946*, „Krynica” 1995, nr 7, s. 18–19; *idem*, *Na straży miasta*, „Karta” 1994, nr 13, s. 7–27.

Koniec 2020 r. przyniósł szczęśliwą informację – działaniem Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, w serii „Akme. Studia historica” redagowanej przez prof. Ryszarda Kuleszę z Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego ukazało się drugie, poprawione i uzupełnione wydanie *Notatek lwowskich 1944–1946*⁵. Redaktorami naukowymi pracy są córka autora Radość Gansiniec oraz historyk, profesor Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu dr hab. Krzysztof Królczyk. Z uwagi na zainteresowania naukowe Królczyka⁶ oraz oczywiste względy Radości Gansiniec duet redaktorski należy uznać za predestynowany do opracowania naukowego korespondencji.

Warto w tym miejscu przypomnieć postać prof. Gansińca – wielkiego humanisty, naukowca, popularyzatora nauki i antyku. Ryszard Wiktor Gansiniec (do 1949 r. posługiwał się nazwiskiem Ganszyniec), syn Ignacego i Elżbiety z domu Grabiger, urodził się 6 marca 1888 r. w Siemianowicach Śląskich⁷. Tam też w latach 1894–1900 uczył się w szkole ludowej. Wychowywany w prostej robotniczej rodzinie, w wieku czterech lat opanował czytanie. W latach 1901–1908 uczył się w gimnazjum prywatnym w Nysie na Śląsku. W wieku około 14 lat rozpoczął samodzielną naukę greki⁸. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w 1909 r., w latach 1909–1910 odbył kurs teologii w Mödling pod Wiedniem, a następnie studiował trzy semestry (1911–1912) filologię klasyczną i germanistykę na uniwersytecie w Münster pod kierunkiem naukowym Wilhelma Krolla⁹. W trakcie studiów zdobył pierwszą nagrodę w konkursie zorganizowanym przez Wydział Filozoficzny na

⁵ *Idem, Notatki lwowskie. 1944–1946*, red. *idem*, K. Królczyk, Warszawa 2020.

⁶ *Idem, Nowy adres Wrocław 1946–1948. Korespondencja Ryszarda i Zofii Gansińców*, red. *idem*, K. Królczyk, Warszawa 2020; K. Królczyk, *Próba utworzenia katedry historii Bizancjum na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Przyczynek do dziejów bizantynistyki w Polsce*, „Studia Europaea Gnesnensia” 2020, nr 21, s. 77–102; *idem, Historia starożytna* [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 r.)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaszkilniak, Rzeszów 2016, s. 177–201; *idem, Ludwik Ćwikliński – profesor filologii klasycznej na Uniwersytecie Lwowskim* [w:] *Przedwojenny Lwów i jego uczeni. Sylwetki, działalność naukowa, osiągnięcia*, red. S. Dorocki, P. Brzegowy, Kraków 2016, s. 87–114; *idem, Historia starożytna na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w okresie międzywojennym* [w:] *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність 1661–2015*, ред. Л. Зашкільняк, П. Серженга, Львів 2015, s. 122–132; *idem, Kazimierz Zakrzewski (1900–1941)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX w.*, t. 2, red. J. Maternicki, P. Sierzęga, L. Zaszkilniak, Rzeszów 2014, s. 551–564; *idem, Konstanty Chyliński (1881–1939)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX w.*, s. 343–364.

⁷ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Biuro Udostępniania (AIPN BU), 1532/11349, Kwestionariusz paszportowy Ryszarda Gansińca, s. 1.

⁸ Podczas ferii czytał *Odyseję* w oryginale, posługiwał się jedynie słownikiem i gramatyką, odczytując na własne potrzeby głogolicę i porównując ją z greckim alfabetem.

⁹ Wilhelm Kroll (1869–1939) – niemiecki filolog klasyczny, profesor uniwersytetów w Greifswald, Münster oraz we Wrocławiu. Jeden z pierwszych niemieckich uczonych zaproszonych z cyklem wykładów do Wielkiej Brytanii po I wojnie światowej. W 1930 i 1931 r. profesor wizytujący na Uniwersytecie w Princeton. Współtwórca *Realencyclopädie*

napisanie komentarza do *Hippolytosa*¹⁰. W latach 1912–1915 kontynuował studia filologiczne na Uniwersytecie Berlińskim. Uczęszczał tam na seminaria prowadzone przez największe autorytety naukowe, m.in.: Hermanna Dielsa, Ulricha von Wilamowitza-Moellendorffa¹¹, Eduarda Nordena czy Konrada Teodora Preussa. Jednocześnie brał udział w seminariach z teologii, etnologii, kultury i języków orientalnych¹². Niezwykle intensywny okres pracy naukowej w Berlinie od 1914 r. Gansiniec uzupełniał dodatkowo pracą w Muzeum Etnologicznym¹³. Egzamin obejmujący filologię klasyczną, germanistykę oraz filozofię złożył w 1915 r. i uzyskał tytuł kandydata filozofii w zakresie filologii klasycznej, germanistyki i filozofii ścisłej. Krótko po egzaminie niezwykle utalentowany filolog został wcielony do niemieckiej armii i wysłany na front¹⁴. Późną jesienią 1915 r., za wstawiennictwem berlińskich uczonych, rząd pruski odwołał go i wysłał na Uniwersytet Warszawski (UW), gdzie został organizatorem seminarium filologii klasycznej¹⁵. W 1917 r. uzyskał doktorat u von Wilamowitza-Moellendorffa z zakresu religioznawstwa na podstawie pracy *De Agathodaemone*¹⁶. Podczas pracy na UW popadł w konflikt z pruskimi władzami i ponownie został wysłany na front (tym razem wschodni). W szeregach niemieckiej armii pozostał do końca Wielkiej Wojny.

Już po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, od kwietnia 1919 r. do czerwca 1920 r. pracował jako profesor nadzwyczajny filologii klasycznej na Uniwersytecie w Poznaniu. Postanowieniem Naczelnika Państwa z 24 lipca 1920 r. Gansiniec został powołany na stanowisko

der Classischen Altertumswissenschaft – wielotomowej niemieckiej encyklopedii (tzw. Pauly-Wissowa) zawierającej całość ówczesnej wiedzy o starożytności klasycznej.

¹⁰ Nagrodzona praca Gansinica została wydana w 1913 r. w Lipsku pt. *Hippolytos' Capitel gegen die Magier*.

¹¹ Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff (1848–1931) – niemiecki filolog klasyczny, uznawany za jednego z największych autorytetów w dziedzinie literatury starożytnej Grecji. Profesor uniwersytetów w Greifswaldzie, Getyndze i Berlinie. Tytuł doktora filozofii uzyskał w 1870 r. na Królewskim Uniwersytecie w Berlinie. W 1875 r. za pracę *Analecta Euripidea* otrzymał tytuł profesora. Zapamiętany również za sprawą konfliktu z Friedrichem Nietzschem oraz Richardem Wagnerem: w swoich dwóch polemikach Wilamowitz postrzegał metody badawcze swoich adwersarzy jako atak na podstawowe założenia myśli naukowej.

¹² R. Turasiewicz, *Ryszard Gansiniec (1888–1958)* [w:] *Złota księga Wydziału Filologicznego*, red. M. Michalik, W. Walecki, Kraków 2000, s. 386.

¹³ J. Budzyński, *Profesor Ryszard Gansiniec (1888–1958). Uczony, mistrz, humanista* [w:] *Prof. dr Ryszard Gansiniec. Z życia i twórczości. Materiały posesyjne*, Katowice 1997, s. 10.

¹⁴ J. Łanowski, *Ryszard Gansiniec (1888–1958)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1958, nr 3–4, s. 630.

¹⁵ Ośrodek KARTA: Archiwum Wschodnie AWII/1282/2k, Ryszard Gansiniec, k. 9.

¹⁶ Jak podaje Jerzy Łanowski, Gansiniec napisał dwie rozprawy doktorskie. Pierwsza została odrzucona przez Wilamowitza ze względu na szerokie tło porównawczo-etnograficzne, druga – „właściwą” rozprawę miał napisać w ciągu dwóch tygodni, wygrywając jednocześnie zakład o koszt szampana. Zob. J. Łanowski, *Ryszard Gansiniec...*, s. 631.

profesora (bez formalnej habilitacji) na UJK we Lwowie. To właśnie tam gwiazda jego rozbłysnęła najmocniej – oprócz pracy akademickiej i dydaktycznej prowadził własne badania z zakresu mediewistyki, religioznawstwa oraz filologii klasycznej. Redagował czasopisma: „Eos”, „Eus Supplementa” i „Przegląd Klasyczny”. Od 1921 r. był członkiem Towarzystwa Naukowego oraz Polskiego Towarzystwa Filologicznego. Największą sławę przyniosło mu skierowane do młodzieży, założone w 1929 r. czasopismo popularnonaukowe „Filomata”. Drukowane od wiosny 1930 r.¹⁷ w drukarni przy ul. Ormiańskiej 8, w bliskim sąsiedztwie ormiańskiej katedry¹⁸, stało się sztandarem, zakrojonym na szeroką skalę przedsięwzięciem Gansińca. Głównym celem „Filomaty” było wychowanie młodego pokolenia w poszanowaniu takich ideałów, jak: ojczyzna, nauka, cnota, kształtowanie nawyku permanentnej samoedukacji połączonej z rozwojem duchowym i przywiązaniem do idei humanizmu oraz popularyzowaniem kultury antycznej¹⁹. Doskonałym przykładem misji periodyku są słowa skierowane przez Gansińca do czytelników na jego łamach: „Znacie zadanie, które Wam zakresliłem. [...] Musimy nad sobą pracować, sami wyrastać jak najwyżej, stać się jak najwięcej wartościowymi, najuczeńszymi, najszlachetniejszymi [...]. Tego nie osiągniemy bluffem i tupetem [...]. Tylko szczerzy wysiłek i nieustanna praca potrafią stworzyć co przetrwa wir czasów”²⁰.

Swoich uczniów i podopiecznych Gansiniec angażował w wiele akcji oświatowo-społecznych, w tym także w walkę z przejawami antysemityzmu, m.in. jako znany, cieszący się szacunkiem obrońca

Rozkwit UJK oraz działalności Gansińca przerwała II wojna światowa. We wrześniu 1939 r. wziął udział w obronie Lwowa jako szeregowiec ochotnik. Po wrześniowej klęsce powrócił na uniwersytet, gdzie kierował pracami na poddanej sowietywacji uczelni.

¹⁷ Początkowe numery „Filomaty” powstawały w uniwersyteckiej drukarni przy ul. Piekarskiej 3 oraz w L.S.T.W. przy ul. Sapiehy 77. We własnej, zakupionej drukarni przy ul. Ormiańskiej 8 Gansiniec drukował periodyk od 22. numeru. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, DE-22663, Ganszyniec Ryszard. Materiały archiwum osobistego. Lata 20–30-te XX w., Winieta drukarni Uniwersyteckiej, k. 53; „Filomata” 1930, nr 22, s. 288 (stopka redakcyjna).

¹⁸ J. Wolańska, *Katedra ormiańska we Lwowie w latach 1902–1938. Przemiany architektoniczne i dekoracja wnętrza*, Warszawa 2010, s. 57.

¹⁹ M. Rogoż, *Czasopismo popularnonaukowe „Filomata” (1929–1996)* [w:] *Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 5, red. J. Jarowiecki, Kraków 2001, s. 671–672; A. Trudzik, *Rola profesora Ryszarda Gansińca i „Filomaty” (1929–1939) w edukacji humanistycznej młodzieży* [w:] *Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki*, t. 7, red. H. Kosętko, Kraków 2005, s. 524.

²⁰ R. Gansiniec, *Nowy Rok*, „Filomata” 1930, nr 11, s. 6. Warto wspomnieć, że na łamach „Filomaty” swoje pierwsze literackie kroki stawiał ówczesny uczeń klasy VI gimnazjum w Samborze, późniejszy krytyk literacki – Artur Sandauer. Zob. A. Sandauer, *Theokritos, twórca sielanki*, „Filomata” 1931, nr 27, s. 514–524.

mniejszości²¹. Działalność naukowa Gansinca poświęcona Homerowi, tragedii, komedii i liryce greckiej, publikowana także w językach niemieckim i francuskim, spotkała się z dużym zainteresowaniem i uznaniem zachodnioeuropejskiego środowiska naukowego²².

Rozkwit UJK oraz działalności Gansinca przerwała II wojna światowa.

We wrześniu 1939 r. wziął udział w obronie Lwowa jako szeregowiec ochotnik. Po wrześniowej klęsce powrócił na uniwersytet, gdzie kierował pracami na poddanej sowietyzacji uczelni (przemianowanej na Lwowski Państwowy Uniwersytet im. Iwana Franki) jako kierownik Katedry Filologii Klasycznej²³. Po wybuchu wojny sowiecko-niemieckiej Lwów 30 czerwca 1941 r. znalazł się pod okupacją niemiecką. Jeszcze przed wkroczeniem Niemców do miasta nastąpiły naloty, w wyniku których zbombardowano m.in. zabudowania Zakładu Narodowego im. Ossolińskich²⁴. Jedną z pierwszych decyzji nowego okupanta było zamknięcie uniwersytetu, a do najczarniejszych kart historii uczelni zaliczyć trzeba mord profesorów lwowskich na Wzgórzach Wóleckich 3 i 4 lipca 1941 r.²⁵ Życie naukowe zeszło do podziemia. W tym okresie Gansiniec pracował jako sprzedawca w księgarni, a następnie od 1942 r. do 1944 r. jako urzędnik w chłodni na Lewandówce we Lwowie²⁶. Brał również udział w tajnym nauczaniu – prowadził zajęcia dydaktyczne z literatury i języków średniowiecza²⁷. Ponowne wkroczenie Sowietów do Lwowa 26 lipca 1944 r. przyniosło kres istnienia UJK i głęboką

²¹ Zakład Narodowy im. Ossolińskich, DE-22662, Listy do Ryszarda Gansinca od organizacji i osób prywatnych. 1914–1941, List Towarzystwa Przyjaciół Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie Oddział we Lwowie z 28 kwietnia 1936, k. 196; A. Kwiatek, J. Kwiatek, *Profesor Ryszard Gansiniec jako twórca koncepcji nowoczesnej edukacji humanistycznej* [w:] *W kręgu dawnych i współczesnych teorii wychowania. Uczeń, szkoła, nauczyciel*, red. K. Dormus, R. Ślęczko, Kraków 2012, s. 84. Zob. R. Gansiniec, *Sprawa numerus clausus i zasadnicze jej znaczenie: antysemityzm akademicki jako objaw antysemityzmu społecznego*, Warszawa 1925; idem, *Ghetto ławkowe. Odczyt wygłoszony 16 X 1937*, Lwów 1937.

²² Ł. Sroka, *Wydział humanistyczny* [w:] *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Academia Militans*, red. A. Redzik, Kraków 2015, s. 590.

²³ J. Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni*, Kraków 2007, s. 77.

²⁴ M. Gembarowicz, *Dziennik 22 VI–2VIII 1941*, „Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 1994, z. 4, s. 37.

²⁵ Na temat kaźni profesorów lwowskich zob. m.in.: *Każń profesorów lwowskich – lipiec 1941. Studia oraz relacje i dokumenty*, zebrał i oprac. Z. Albert, Wrocław 1989; W. Bonusiak, *Kto zabił profesorów lwowskich?*, Rzeszów 1989; D. Schenk, *Noc morderców. Każń polskich profesorów we Lwowie i holokaust w Galicji Wschodniej*, tłum. P. Zarychta, Kraków 2012; A. Kuczyński, Z. Wójcik, *Każń profesorów lwowskich*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 2015, nr 19, s. 221–227.

²⁶ Według Jana Drausa Gansiniec brał udział w tajnym nauczaniu, prowadząc wykłady z filologii klasycznej. Informacja na podstawie ankiet przeprowadzonych wśród byłych pracowników UJK zob. J. Draus, *Uniwersytet...*, s. 232. Faktu tego nie potwierdza córka Gansinca.

²⁷ *Ibidem*, s. 148.

sowietyzację zajętych terenów. Gansiniec, licząc, że jest to stan przejściowy, postanowił pozostać we Lwowie²⁸. Od sierpnia 1944 r. ponownie pracował na Uniwersytecie (nazwanym imieniem Iwana Franki) jako kierownik Katedry Filologii Klasycznej. Jesienią 1944 r. rozpoczął korespondencję ze swoją żoną Zofią (późniejsze Notatki lwowskie). 4 stycznia 1945 r. został aresztowany w gmachu Uniwersytetu przez NKWD w ramach akcji skierowanej przeciw „polskim nacjonalistom i folksdojczom” i przetrzymywany w więzieniu przy ul. Łąckiego, z którego został wypuszczony 24 maja²⁹. Po powrocie na wolność ponownie pracował na uczelni do momentu wyjazdu w ramach akcji „repatriacyjnej”³⁰.

Po przyjeździe do Polski przez krótki okres (1946–1948) pracował jako kierownik Katedry Filologii Klasycznej Uniwersytetu Wrocławskiego, a następnie od 1948 r. (po śmierci prof. Gustawa Przychodzkiego) został powołany na profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego. Tam pracował aż do śmierci. W 1947 i 1948 r. na zaproszenie Szwedzkiego Instytutu Wymiany Kulturalnej z Zagranicą (szw. Svenska Institutet for Kulturellt Utyte med Utlander) przebywał w Szwecji, gdzie wygłaszał wykłady w Sztokholmie, Uppsali, Lund i Göteborgu. Podczas pobytu w Uppsali został przyjęty do grona członków zwykłych stowarzyszenia filologów klasycznych (szw. Klassiska Föreningen)³¹. Jego przybycie na zaproszenie prof. Josefa Svennunga³² spotkało się

²⁸ 24 maja 1944 r. żona Gansinca – Zofia z synem Orlanem (ur. 1941 r.) oraz córką Radością (ur. 1943 r.) wyjechali z bombardowanego Lwowa do Strzyżowa nad Wisłokiem.

²⁹ S. Kalbarczyk, *Polscy pracownicy nauki – ofiary zbrodni sowieckich w latach II wojny światowej*, Warszawa 2001, s. 229. W więzieniu Gansiniec dzielił celę z m.in. z prof. Juliuszem Makarewiczem oraz dr. Józefem Kubiczem. Zob. S. Kalbarczyk, *Martyrologia Polaków w więzieniu przy ulicy Łąckiego we Lwowie w latach II wojny światowej*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2010, nr 7–8, s. 117.

³⁰ Gansiniec wyjechał ze Lwowa 10 czerwca 1946 r. Na dworcu żegnali go asystenci katedry filologii klasycznej: Józef Kobow (Josip Kobiw) oraz Wasyl (Bazyli) Pastuszyn. Warto wspomnieć, że pośród pozostałych we Lwowie około 12 tys. Polaków znajdowała się grupa uczonych i przedstawicieli inteligencji, m.in. związani z UJK: Marceli Chłamtacz, Wincenty Czernecki, Przemysław Dąbkowski, Juliusz Makarewicz, Mieczysław Gębarowicz, Wilhelm Edmund Rappe, Franciszek Smolka, Tadeusz Wilczyński, Maria Zawistowska, Henryk Mosing; z Politechniką Lwowską: Witold Aulich, Jan Aleksander Bagieński, Adam Kuryłło, Adam Maksymowicz, Wilhelm Mozer, Marian Nikodemowicz, Gabriel Sokolnicki, Tadeusz Szubert, Grzegorz Trubicki, Janusz Witwicki, Wincenty Skowroński; z Konserwatorium Muzycznym i Muzeum Etnografii: Tadeusz Majerski, Adam Sołtys, Maria Szczepańska, Maria Tarnawiecka oraz Ludwik Gajewski.

³¹ Uppsala universitetsbibliotek, U 2085e, Protokoll fört vid sammanträde med Föreningen för klassisk filologi å Domtrappkällaren måndagen den 6 oktober 1947, s. 1. Fotokopia dokumentu w zbiorach autora dzięki uprzejmości dr Moa Ekbon z Uniwersytetu w Göteborgu (tłum. z j. szwedzkiego w niniejszym artykule: Beata Mach).

³² Josef Gusten Algot Svennung (1895–1985) – szwedzki filolog klasyczny. Profesor łaciny oraz literatury klasycznej na Uniwersytecie w Uppsali w latach 1944–1961, badacz starożytnych tradycji ludów nordyckich. Członek szwedzkiej Królewskiej Akademii Literatury,

z zainteresowaniem lokalnej prasy, która donosiła o tym wydarzeniu³³. Od 1945 r. Gansiniec był członkiem korespondentem, a od 1951 r. członkiem czynnym Polskiej Akademii Umiejętności. Od czerwca 1956 r. był zatrudniony w Zakładzie Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk³⁴ i prowadził badania m.in. nad dziełami Mikołaja Kopernika oraz kulturą muzyczną starożytnej Grecji³⁵. Po odwilży październikowej 1956 r. podjął starania o reaktywację „Filomaty” – czasopismo ukazało się ponownie w 1957 r.³⁶ W pierwszej połowie sierpnia 1957 r. Gansiniec miał ponownie wyjechać do Szwecji w celu prowadzenia badań i zebrania materiałów do wydania pełnych prac Kopernika³⁷. Zmarł w Krakowie 8 marca 1958 r., został pochowany na cmentarzu Salwatorskim w Krakowie. Pozostawił po sobie imponującą spuściznę naukową. Jako wielki humanista i nauczyciel starał się wychowywać młode pokolenia w duchu humanizmu i klasycznych wartości. Swoją życiową postawą wzbudzał uznanie. Przez takie postacie, jak Karolina Lanckorońska³⁸, Tadeusz Ulewicz³⁹ czy Hugo Steinhaus został zapamiętany również jako zdecydowany przeciwnik systemów totalitarnych (zarówno czerwonego, jak i brunatnego)⁴⁰.

Historii i Zabytków oraz Bawarskiej Akademii Nauk. Współredaktor czasopisma „Archivum latinatis medii aevi” oraz wydawca „Eranos. Acta philologica Suecana”.

³³ „Upsala Nya Tidning” 8 X 1947, s. 4.

³⁴ AIPN BU, 1532/11349, Kwestionariusz paszportowy Ryszarda Gansinca, s. 3.

³⁵ Archiwum Polskiej Akademii Nauk (APAN), 89, Materiały Ryszarda Gansinca, j. 1, Historia muzyki greckiej, materiały warsztatowe, s. 1–13. Próby zestawienia prac oraz stworzenia bibliografii publikacji poświęconych twórczości Gansinca podjęli Zbigniew Szandar oraz Radość Gansiniec. Zob. Z. Szandar, *Prace Ryszarda Gansinca w zbiorach Biblioteki Śląskiej (Bibliografia)* [w:] *Prof. dr Ryszard Gansiniec...*, s. 67–80; R. Gansiniec, *Bibliografia publikacji poświęconych życiu i twórczości naukowej prof. dr Ryszarda Gansinca*, „Siemianowski Rocznik Muzealny” 2008, nr 7, s. 50–54. Zob. także: Z. Gansiniec, *Ryszard Gansiniec (1888–1958)*, „Filomata” 1988, nr 387, s. 302–3017; *eadem*, Ryszard Gansiniec, „Filomata” 1958, nr 117, s. 248; J. Łanowski, *Ryszard Gansiniec...*

³⁶ Zob. „Filomata” 1957, nr 112.

³⁷ AIPN BU, 1532/11349, Kwestionariusz paszportowy Ryszarda Gansinca, Wniosek Polskiej Akademii Nauk do Biura Paszportów Zagranicznych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, 29 VI 1957 r. Cieszący się dobrym zdrowiem Gansiniec nie wyjechał do Szwecji z nieznanym powodem. Być może odpowiedź na pytanie o okoliczności pozostania w Polsce przyniesie korespondencja Zofii i Ryszarda Gansinca z wybitnym filologiem klasycznym, łacinnikiem i hellenistą, prof. Janem Wikarjakiem (1914–1983) znajdującą się w spuściznie tego ostatniego w Archiwum Polskiej Akademii Nauk Oddział w Poznaniu (P.III-173). Zgodnie z wolą darczyńcy spuścizny dr Teodozji Wikarjak korespondencja może zostać otwarta po upływie 30 lat od jej ofiarowania APAN (tj. w 2047 r.). Autor dziękuje kierownikowi APAN Oddział w Poznaniu dr. Jarosławowi Matysiakowi za udzielenie informacji.

³⁸ K. Lanckorońska, *Wspomnienia wojenne. 22 IX 1939–5 IV 1945*, wstęp L. Kalinowski i E. Orman, Kraków 2011, s. 202.

³⁹ T. Ulewicz, *Konterfekty, sylwetki, cienie. Z dziejów filologii w Polsce*, Kraków 1997, s. 138.

⁴⁰ H. Steinhaus, *Wspomnienia i zapiski*, oprac. A. Zgorzelska, Wrocław 2002, s. 198.

Omawiana praca składa się z trzech głównych części: wstępu (obejmującego wstęp do wydania pierwszego i drugiego, komentarz *Jak powstały Notatki lwowskie 1944–1946* autorstwa Radości Gansiniec oraz notę wydawniczą przygotowaną przez Krzysztofa Królczyka), właściwej części wspomnień prof. Gansińca – *Notatki lwowskie 1944–1946* (zawierającej listy sprzed uwięzienia, listy innych osób dotyczące uwięzienia, relację z uwięzienia oraz podzielone na osiem części listy-dzienniki – korespondencję adresowaną do żony Zofii, którą uczony prowadził niemal każdego dnia do momentu wyjazdu ze Lwowa) oraz zakończenia (składającego się z posłowie Radości Gansiniec, epilogu, siedmiu aneksów – głównie listów przyjaciół i znajomych Gansińca, biogramów Zofii i Ryszarda Gansińców, indeksu osób oraz ilustracji).

Listy sprzed uwięzienia (s. 23–52) stanowią opis lwowskiej codzienności. Gansiniec w korespondencji do żony referuje kolejne czynności i wypełniane obowiązki w zmieniającym się mieście. Rosnące z dnia na dzień ceny żywności, coraz gorsze zaopatrzenie i aprowizacja to nowe warunki życia po ponownym wkroczeniu Armii Czerwonej do Lwowa. Od 28 listopada 1944 r. listy do żony są pisane wierszem: na szczególną uwagę zasługuje opis świąt Bożego Narodzenia spędzonych bez najbliższych. Pisane nocą przy kaganku listy-wiersze kończą się na dacie 28 grudnia.

Ważny rozdział *Notatek lwowskich* stanowią *Listy dotyczące uwięzienia* (s. 53–59). Z korespondencji z historykiem prof. Stefanem Inglotem Zofia Gansiniec dowiedziała się o aresztowaniu męża. Korespondencja z 6 lutego 1945 r. przyniosła pierwsze informacje na temat zatrzymania przez NKWD Gansińca. Drugim źródłem zawartym w rozdziale jest list Gansińca adresowany do Marii Tyszkowskiej. Krótko streszczona relacja z pobytu w więzieniu przy ul. Łąckiego ukazuje czytelnikowi okoliczności aresztowania: zatrzymanie, groteskową rewizję mieszkania i konfiskatę dóbr⁴¹. Jego lokal przy ul. Obertyńskiej zajęli aresztujący go oficerowie NKWD. Mimo niedogodności profesor postanowił pozostać we Lwowie tak długo, jak to było możliwe.

⁴¹ R. Gansiniec, *Notatki lwowskie. 1944–1946...*, s. 56–57. Podobny los spotkał aresztowanego przez NKWD 3 stycznia 1945 r. Romana Aftanazego (1914–2004), historyka i bibliotekarza związanego z Biblioteką Ossolineum we Lwowie. W swoich wspomnieniach poświęconych życiu w powojennym Lwowie Aftanazy pisał, że po uwolnieniu z aresztu przy ul. Łąckiego nie zastał w swym mieszkaniu gromadzonych materiałów i tekstów własnych. Warto zwrócić uwagę, że notatki prowadzone przez obu uczonych w wielu miejscach są ze sobą zbieżne – mieli niemal identyczny pogląd na postępującą sowietyzację Lwowa wraz ze wszystkimi jej konsekwencjami. Zob. A. Knychalska-Jaskulska, *Roman Aftanazy, Pamiętnik lwowski [w:] Kustosz i samotnik. Tom poświęcony pamięci Romana Aftanazego*, red. A. Juzwenko, Wrocław 2017, s. 69–76. Całość notatek Aftanazego obejmujących okres od stycznia 1945 do kwietnia 1946 r. znajduje się w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu (61/04).

Trzeci rozdział *Notatek* stanowi *Relacja z uwięzienia* (s. 62–81). Gansiniec spisywał ją etapami. Dla potrzeb drugiego wydania napisane na oddzielnych kartach wspomnienia zostały uporządkowane chronologicznie oraz dodano daty ich powstania. W zajętych przez Sowieców Lwowie Polacy byli traktowani jako tymczasowi mieszkańcy, wszelkie represje i niedogodności ze strony „wyzwolicielei” służyły bowiem jednemu – aby opuścili miasto. W trakcie przesłuchań na ul. Łąckiego zarzucano mu współpracę z Niemcami oraz działalność antysowiecką. Organom śledczym nie udało się jednak zebrać „materiału dowodowego” przeciwko Gansincowi. Uniknął dzięki temu wywózki do obozu kontrolno-filtracyjnego w Krasnodonie i zwolniono go z więzienia 24 maja 1945 r.⁴²

Rozdział czwarty, najdłuższy, *Listy – dzienniki* składa się z siedmiu części. Jest to niezwykle smutna, a zarazem autentyczna kronika zanikania polskiego Lwowa. Wielowiekowa tradycja wspólnoty, przywoływanej idylli ginie z dnia na dzień na oczach uczonego. Wszelkie przejawy polskości wypiera aparat terroru. Głęboka sowietyzacja życia na wszystkich jego płaszczyznach znajduje swoje odbicie na kolejnych kartach rozdziału. Mimo pogarszających się warunków bytowych Gansiniec pozostaje we Lwowie, skrzętnie notując w listach do żony zachodzące zmiany.

Troska o żonę i dzieci, posyłana regularnie żywność i informacje są główną osią rozmowy małżonków. Oprócz spraw wielkich, takich jak doniesienia zza kordonu i z frontów kończącej się wojny, planowanej konferencji w Jałcie, jego uwadze nie umykają trudne, często dokuczliwe sprawy życia codziennego. Niepewność kolejnych dni, perspektywa wyjazdu z Grodu Lwa środowiska akademickiego mają swój wyraz w słowach:

„ Rektor Kulczyński organizuje uniwersytet wrocławski i napisał do Czernego list, w którym serdecznie zaprasza profesorów lwowskich do Wrocławia [...]. Jest to naturalnie robota nie nasza, bo Wrocław jest miastem niemieckim i jestem przekonany, że zostanie niemieckim: szkoda więc fatygi mimo prezydenta Wrocławia, Drobnera, i mimo Kulczyńskiego. Gdyby to było po zawarciu pokoju, to coś innego. Ale tak sobie – to nie dla nas⁴³.

Wszelkie przejawy polskości wypiera aparat terroru. Głęboka sowietyzacja życia na wszystkich jego płaszczyznach znajduje swoje odbicie na kolejnych kartach rozdziału. Mimo pogarszających się warunków bytowych Gansiniec pozostaje we Lwowie, skrzętnie notując w listach do żony zachodzące zmiany.

⁴² S. Kalbarczyk, *Czystka na uczelniach. Zagłada polskiego środowiska naukowego we Lwowie po '44*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, nr 3, s. 72.

⁴³ R. Gansiniec, *Notatki lwowskie. 1944–1946...*, s. 91.

Warto w tym miejscu podkreślić, że do wydarzeń, o których informacje Ganszyniec przekazywał żonie, dochodziło w stosunkowo krótkim czasie przed ich zanotowaniem. Za przykład niech posłuży wiadomość o aresztowaniu arcybiskupa lwowskiego Eugeniusza Baziaka czy też ormiańskiego duchownego Dionizego Kajetanowicza⁴⁴, spisane po sześciu dniach od wydarzenia. Co ważne, Gansiniec w swojej kronice nie skupia się wyłącznie na losie polskiej społeczności. Przygląda się i opisuje także dzieje żyjących obok Ukraińców: „[...] wszystkie cerkwie są już prawosławne, tylko ta mała cerkiew Redemptorystów przy ul. Zyblikiewicza jeszcze nie. [...] Ukraińcy są bardzo przybici tym, że nie mają swoich cerkwi, że ich zrobili prawosławnymi, nie zapytawszy ich nawet [...]. Położenie oceniają za beznadziejne”⁴⁵. I dalej na temat likwidacji oddziałów banderowskich:

„[...] zaniechano zbrojnego najazdu [...] zrobiono dwie rzeczy, typowo moskiewskie: banderowców zgłaszających się dobrowolnie z bronią nie karzą, lecz dają im dobre posady, zwykle w samej policji, jeśli wydają schron i towarzyszy, innym pozwalają wrócić do rodziny. Drugim środkiem, to [sic!] wywózka rodzin (i połączona z tym konfiskata całego mienia), z których ktoś jest przy banderowcach”⁴⁶.

W swoich obserwacjach Gansiniec jawi się nie tylko jako troszczący się o rodzinę mąż i ojciec, ale także pozostaje w roli profesora i humanisty – świadka nieuchronnego końca polskiego Lwowa. Wszechobecne bieda, głód, represje czy rosnąca pospolita przestępczość⁴⁷ nie rzutują na jego moralną postawę, o której napisał:

„[...] bardziej dbam o moralną niż materialną stronę życia, bardziej o daleką przyszłość niż teraźniejszość. [...] nie godzi się wtedy, byśmy zachowali się jak błazny, gdyż tysiące orientuje się według nas. I nawet gdyby nikt nie patrzył na nas, powinniśmy zawsze tak postępować, jak gdybyśmy to robili na oczach wszystkich. „Noblesse oblige”. Sens ostatecznie jest

⁴⁴ Dionizy Kajetanowicz (1878–1954) – polski Ormianin, duchowny obrządku ormiańsko katolickiego. Wikariusz kapitulny, infułat, ostatni administrator (po śmierci abp. Józefa Teodorowicza w 1938 r.) archidiecezji lwowskiej obrządku ormiańsko-katolickiego. W trakcie okupacji niemieckiej zaangażowany w ratowanie lwowskich Żydów – wystawiał fałszywe metryki chrztu. Aresztowany w listopadzie 1945 r. przez NKWD i zesłany do łagru w mieście Abieź w Komijskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republice Sowieckiej. Tam zmarł w 1954 r. Wbrew powszechnie panującej opinii to nie Kajetanowicz miał zostać następcą Teodorowicza. Godność arcybiskupa miała przypaść proboszczowi parafii w Czerniowcach, ks. Andrzejowi Łukasiewiczowi (1879–1951). Zob. T. Krzyżowski, *Kulisy nominacji następcy ormiańskokatolickiego arcybiskupa Lwowa Józefa Teodorowicza*, „Lehahayer. Czasopismo poświęcone dziejom Ormian Polskich” 2018, nr 5, s. 249–263.

⁴⁵ R. Gansiniec, *Notatki lwowskie. 1944–1946...*, s. 166.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 213.

⁴⁷ D.K. Markowski, *Anatomia strachu. Sowietyzacja obwodu lwowskiego 1944–1953. Studium zmian polityczno-gospodarczych*, Warszawa 2018, s. 474–489.

w tym, by życie nasze stało się symbolem, a od nas zależy, by stało się symbolem wiecznych dóbr i wartości ludzkich. Wzbogacamy przez to siebie, naród, ludzkość, należąc do elity. To więcej znaczy niż należeć do plutokracji⁴⁸.

Słowa te można uznać za swoiste credo Gansinca, który swoją postawą mobilizował i podtrzymywał na duchu zarówno swoich towarzyszy w celach NKWD, jak i tych pozostających na wolności. Sowietyzację Lwowa i Kresów Wschodnich porównywał do analogicznych wydarzeń z przeszłości:

„ To co się dzieje, to przejście jednej epoki w drugą [...] analogie znajdziesz w Wojnie Peloponeskiej, kiedy zaczyna się epoka hellenistyczna, epoka Cezara Augusta [...]. To znaczy, że nienormowane stosunki międzynarodowe potrwać kilkanaście, może kilkadziesiąt lat, aż jedno państwo zdobędzie hegemonię nad innymi. O to właśnie idzie walka. Biada światu, gdyby Wschód wziął hegemonię – to większa klęska niż Hunnów i Tamerlana. [...] bo tu już nie chodzi o Polskę, ale o cywilizację. Tu trzeba być twardym, hardym, nie ugiąć się i nie bawić w sentymenty ani swoje, ani drugich. Wiem, że nikt mi nie będzie dziękował za moje stanowisko, ale też nie po to to robię⁴⁹.

Ważnym motywem przewijającym się przez kolejne karty rozdziału jest sprawa transportu do Polski książek i zbiorów naukowych. Los gromadzonej przez lata spuścizny naukowej determinował i wyznaczał rytm dnia Gansinca oraz innych lwowskich uczonych⁵⁰.

Na skutek coraz dalej idących represji autor ostatecznie podjął decyzję o wyjeździe ze Lwowa, miasta, w którym spędził i pracował ponad 25 lat. Ostatni wpis w *Notatkach* jest oznaczony datą 6 czerwca 1946 r., tj. na cztery dni przed podróżą do Polski.

Piąty rozdział (s. 322–352) stanowią aneksy. Wartościowym zabiegiem poczynionym przez redaktorów naukowych *Notatek* było umieszczenie listów od byłych uczniów lwowskiego mistrza, listów nadesłanych przez osoby, które przeczytały jego wspomnienia, a także wybranych recenzji pierwszego wydania książki. Dzięki temu oprócz samych słów Gansinca czytelnik otrzymał subiektywne opinie i wspomnienia o filologu.

Drugie wydanie książki wzbogacono o 18 niepublikowanych uprzednio dziennych wpisów; dzięki temu narracja „właściwej części” *Notatek*

⁴⁸ R. Gansiniec, *Notatki lwowskie. 1944–1946...*, s. 287.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 177.

⁵⁰ M. Matwijów, *Walka o lwowskie dobra kultury w latach 1945–1948*, Wrocław 1996, s. 97–100; *idem*, *Lwowskie Ossolineum w listach Mieczysława Gembarowicza z lat 1943–1946*, „Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 1992, z. 1, s. 167–169.

rozpoczyna się 30 maja 1945 r.⁵¹ Bardzo wartościowym uzupełnieniem książki są listy Inglota do Zofii Gansiniec, dotyczące uwięzienia jej męża, oraz Gansińca do Tyszkowskiej. Z ich treści wyłania się nowy obraz zatrzymania i osadzenia profesora w więzieniu.

Mocną stroną publikacji jest próba zaprezentowania naukowej spuścizny uczonego, dziś rozproszonej w zasobach wielu archiwów⁵². Warto również zwrócić uwagę na licznie pojawiające się i rozszerzone przypisy, w których objaśniono mniej znane pojęcia, przetłumaczono zwroty z języków obcych, a także przywołano najważniejsze informacje biograficzne o występujących w tekście postaciach. Przybliżenie czytelnikowi nieco zapomnianych dziś osób może stać się zachętą do sięgnięcia po kolejne opracowania dotyczące losów lwowskiego środowiska naukowego⁵³. Na szczególną uwagę zasługuje również część graficzna pracy. Redakcja wzbogaciła drugie wydanie o kilkadziesiąt fotografii oraz skanów dokumentów z prywatnego zasobu Radości Gansiniec (m.in. dyplomów, legitymacji służbowych, dokumentów dotyczących kariery naukowej uczonego, a także samych rękopisów notatek), co uatrakcyjniło i podniosło wartość książki.

Dobrze wydana i przemyślana praca nie jest jednak pozbawiona pewnych mankamentów: sporządzenie dwóch oddzielnych biogramów Ryszarda i Zofii Gansińców wpłynęłoby pozytywniej na układ pracy. Pominęto (bądź jedynie zasygnalizowano) mniej znane fakty z życia Gansińca: z dokumentów znajdujących się w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej wynika, że miał podjąć kolejną wyprawę do Szwecji w celu kontynuowania pracy nad dziełami Kopernika. Biorąc pod uwagę solidnie opracowany życiorys, szwedzki okres jego życia i pracy (1947–1948), choć rzecz jasna nie był on najważniejszy w omawianym wydaniu, warto było jednak rozszerzyć⁵⁴. Autorzy nie sięgnęli także do źródeł znajdujących się w ukraińskich archiwach⁵⁵. Interesujący

⁵¹ Pierwsze wydanie rozpoczyna się wpisem datowanym na 24 sierpnia 1945 r. Zob. R. Gansiniec, *Notatki lwowskie (1944–1946)...*, s. 35.

⁵² Źródła dotyczące pracy naukowej Gansińca znajdują się m.in. w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, APAN, Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu, a także zbiorach prywatnych Radości Gansiniec. Najprawdopodobniej nie zachowała sięteczka osobowa Gansińca w PAN.

⁵³ Zob. P. Olechowski, *Życie profesora Juliusza Makarewicza w powojennym Lwowie (1945–1955)*, „Rocznik Kresowy” 2020, nr 6, z. 2, s. 179–216.

⁵⁴ Więcej na temat pobytu Gansińca w Szwecji zob. R. Gansiniec, *Nowy adres...*

⁵⁵ Archiwum Uniwersytetu Iwana Franki we Lwowie, f. 119, o. 1, s. 5101; Архів Управління Служби Безпеки України у Львівській області (Archiwum Zarządu Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w obwodzie lwowskim), Архівна Кримінальна Справа № П-2572 Ганшинец Рyszard Ігнат'євич (Archiwalna Sprawa Kryminalna nr P-2572 Gansiniec Ryszard, syn Ignacego) – fotokopia dokumentów w zbiorach autora dzięki uprzejmości dr. Piotra Olechowskiego.

zasób dokumentów wykorzystany w *Notatkach* z pewnością uatrakcyjniłby lekturę.

Powyższe uwagi mają jedynie charakter marginalny, a wysiłek włożony w ostateczny kształt drugiego wydania *Notatek lwowskich (1944–1946)* zasługuje na uznanie. Warto po nie sięgnąć: spośród kilkuset książek wydawanych rocznie o szeroko pojętej tematyce lwowskiej i kresowej⁵⁶ praca pod redakcją naukową Królczyka i Gansiniec zasługuje na szczególną uwagę. Poprawione i znacznie uzupełnione wydanie książki to wyjątkowe i ważne świadectwo uzupełniające naszą wiedzę na temat prof. Ryszarda Gansinca i jego ukochanego Lwowa w okresie tzw. drugiego Sowietu.

⁵⁶ W.M. Kolasa, *Lwów i kresy południowo-wschodnie: bibliografia druków zwartych wydanych w Polsce w latach 1979–2001* [w:] *Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 6, cz. 2, red. J. Jarowiecki, Kraków 2003, s. 303–304.

Bibliografia

Archiwa

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej.
Archiwum Polskiej Akademii Nauk.
OŚrodek Karta: Archiwum Wschodnie.
Uppsala universitetbibliotek.
Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Opracowania

- Bonusiak W., *Kto zabił profesorów lwowskich?*, Rzeszów 1989.
- Budzyński J., *Profesor Ryszard Gansiniec (1888-1958). Uczony, mistrz, humanista* [w:] Prof. dr Ryszard Gansiniec. *Z życia i twórczości. Materiały posesyjne*, Katowice 1997.
- Draus J., *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918-1946. Portret kresowej uczelni*, Kraków 2007.
- Gansiniec R., *Bibliografia publikacji poświęconych życiu i twórczości naukowej prof. dr Ryszarda Gansińca*, „Siemianowicki Rocznik Muzealny” 2008, nr 7.
- Gansiniec R., *Exegi Monumentum*, „Filomata” 1937, nr 91.
- Gansiniec R., *Ghetto ławkowe. Odczyt wygłoszony 16 X 1937*, Lwów 1937.
- Gansiniec R., *Na strazy miasta*, „Karta” 1994, nr 13.
- Gansiniec R., *Notatki lwowskie (1944-1946)*, Wrocław 1995.
- Gansiniec R., *Notatki lwowskie 1944-1946*, „Krynica” 1995, nr 6.
- Gansiniec R., *Notatki lwowskie 1944-1946*, „Krynica” 1995, nr 7.
- Gansiniec R., *Notatki lwowskie 1946*, „Odra” 1989, nr 6.
- Gansiniec R., *Notatki lwowskie. 1944-1946*, red. R. Gansiniec, K. Królczyk, Warszawa 2020.
- Gansiniec R., *Nowy adres Wrocław 1946-1948. Korespondencja Ryszarda i Zofii Gansińców*, red. R. Gansiniec, K. Królczyk, Warszawa 2020.
- Gansiniec R., *Nowy Rok*, „Filomata” 1930, nr 11.
- Gansiniec R., *Sprawa numerus clausus i zasadnicze jej znaczenie: antysemityzm akademicki jako objaw antysemityzmu społecznego*, Warszawa 1925.
- Gansiniec Z., *Ryszard Gansiniec (1888-1958)*, „Filomata” 1988, nr 387.
- Gansiniec Z., *Ryszard Gansiniec*, „Filomata” 1958, nr 117.
- Gembarowicz M., *Dziennik 22 VI-2VIII 1941*, „Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 1994, z. 4.
- Kalbarczyk S., *Czystka na uczelniach. Zagłada polskiego środowiska naukowego we Lwowie po '44*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, nr 3.
- Kalbarczyk S., *Martyrologia Polaków w więzieniu przy ulicy Łąckiego we Lwowie w latach II wojny światowej*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2010, nr 7-8.
- Kalbarczyk S., *Polscy pracownicy nauki - ofiary zbrodni sowieckich w latach II wojny światowej: zamordowani, więzieni, deportowani*, Warszawa 2001.
- Każd profesorów lwowskich - lipiec 1941. Studia oraz relacje i dokumenty*, zebrał i oprac. Z. Albert, Wrocław 1989.
- Knyszalska-Jaskulska A., *Roman Aftanazy, Pamiętnik lwowski* [w:] *Kustosz i samotnik. Tom poświęcony pamięci Romana Aftanazego*, red. A. Juzwenko, Wrocław 2017.
- Kolasa W.M., *Lwów i kresy południowo-wschodnie: bibliografia druków zwartych wydanych w Polsce w latach 1979-2001* [w:] *Kraków-Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 6, cz. 2, red. J. Jarowiecki, Kraków 2003.
- Kraków-Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 5, red. J. Jarowiecki, Kraków 2001.
- Kraków-Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 6, cz. 2, red. J. Jarowiecki, Kraków 2003.
- Kraków-Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki*, t. 7, red. H. Kosętko, Kraków 2005.
- Królczyk K., *Historia starożytna* [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 r.)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaskilniak, Rzeszów 2016.
- Królczyk K., *Historia starożytna na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w okresie międzywojennym* [w:] *Історія та історико-у Львівському університеті: традиції та сучасність 1661-2015*, red. Л. Зашкільняк, П. Серженга, Львів 2015.
- Królczyk K., *Kazimierz Zakrzewski (1900-1941)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX w.*, t. 2, red. J. Maternicki, P. Sierzęga, L. Zaskilniak, Rzeszów 2014.
- Królczyk K., *Konstanty Chyliński (1881-1939)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX w.*, t. 2, red. J. Maternicki, P. Sierzęga, L. Zaskilniak, Rzeszów 2014.
- Królczyk K., *Ludwik Œwikliński - profesor filologii klasycznej na Uniwersytecie Lwowskim* [w:] *Przedwojenny Lwów i jego uczeni. Sylwetki, działalność naukowa, osiągnięcia*, red. S. Dorocki, P. Brzegowy, Kraków 2016.
- Królczyk K., *Próba utworzenia katedry historii Bizancjum na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Przyczynki do dziejów bizantynistyki w Polsce*, „Studia Europaea Gnesnensia” 2020, nr 21.
- Krzyżowski T., *Kulisy nominacji następcy ormiańskokatolickiego arcybiskupa Lwowa Józefa Teodorowicza*, „Lehahayer. Czasopismo poświęcone dziejom Ormian Polskich” 2018, nr 5.
- Kuczyński A., Wójcik Z., *Każd profesorów lwowskich*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 2015, nr 19.
- Kustosz i samotnik. Tom poświęcony pamięci Romana Aftanazego*, red. A. Juzwenko, Wrocław 2017.
- Kwiątek A., Kwiatek J., *Profesor Ryszard Gansiniec jako twórca koncepcji nowoczesnej edukacji humanistycznej* [w:] *W kręgu dawnych i współczesnych teorii wychowania. Uczeń, szkoła, nauczyciel*, red. K. Dormus, R. Ślęczko, Kraków 2012.
- Łanckorońska K., *Wspomnienia wojenne. 22 IX 1939-5 IV 1945*, wstęp L. Kalinowski i E. Orman, Kraków 2011.
- Łanowski J., *Ryszard Gansiniec (1888-1958)*, „Kwartalnik

- Historii Nauki i Techniki" 1958, nr 3-4.
- Markowski D.K., *Anatomia strachu. Sowietyzacja obwodu lwowskiego 1944-1953. Studium zmian polityczno-gospodarczych*, Warszawa 2018.
- Matwijów M., *Lwowskie Ossolineum w listach Mieczysława Gembarowicza z lat 1943-1946*, „Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 1992, z. 1.
- Matwijów M., *Walka o lwowskie dobra kultury w latach 1945-1948*, Wrocław 1996.
- Olechowski P., *Życie profesora Juliusza Makarewicza w powojennym Lwowie (1945-1955)*, „Rocznik Kresowy” 2020, nr 6, z. 2.
- Prof. dr Ryszard Gansiniec. *Z życia i twórczości. Materiały posesyjne*, Katowice 1997.
- Rogoż M., *Czasopismo popularnonaukowe „Filomata” (1929-1996)* [w:] Kraków-Lwów. *Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 5, red. J. Jarowiecki, Kraków 2001.
- Sandauer A., *Theokritos, twórca sielanki*, „Filomata” 1931, nr 27.
- Schenk D., *Noc morderców. Każd polskich profesorów we Lwowie i holokaust w Galicji Wschodniej*, tłum. P. Zarychta, Kraków 2012.
- Sroka Ł., *Wydział humanistyczny* [w:] *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Academia Militans*, red. A. Redzik, Kraków 2015.
- Steinhaus H., *Wspomnienia i zapiski*, oprac. A. Zgorzelska, Wrocław 2002.
- Szandar Z., *Prace Ryszarda Gansinca w zbiorach Biblioteki Śląskiej (Bibliografia)* [w:] Prof. dr Ryszard Gansiniec. *Z życia i twórczości. Materiały posesyjne*, Katowice 1997.
- Trudzik A., *Rola profesora Ryszarda Gansinca i „Filomaty” (1929-1939) w edukacji humanistycznej młodzieży* [w:] Kraków-Lwów. *Książki, czasopisma, biblioteki*, t. 7, red. H. Kosętko, Kraków 2005.
- Turasiewicz R., *Ryszard Gansiniec (1888-1958)* [w:] *Złota księga Wydziału Filologicznego*, red. M. Michalik, W. Walecki, Kraków 2000.
- Ulewicz T., *Konterfekty, sylwetki, cienie. Z dziejów filologii w Polsce*, Kraków 1997.
- Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. *Academia Militans*, red. A. Redzik, Kraków 2015.
- Węgierski J., *W lwowskiej Armii Krajowej*, Warszawa 1989.
- Wolańska J., *Katedra ormiańska we Lwowie w latach 1902-1938. Przemiany architektoniczne i dekoracja wnętrza*, Warszawa 2010.
- Złota księga Wydziału Filologicznego*, red. M. Michalik, W. Walecki, Kraków 2000.